

* * ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΙ' Ο κ. Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ * *

Α'.

"Αν απ' όλα τὰ φιλολογικὰ εἶδη, τὸ διήγημα ἔχει κάμει στὴν Ἑλλάδα τὶς μεγαλύτερες προόδους, — τὸ λέων κι' ἐγώ, χωρὶς νὰ τὸ παραπιστεύω — τὸ δρᾶμα ὡρισμένως ἔχει κάμει τὶς μικρότερες. Ἐξετάζοντας κανεὶς τὴν θεατρική μας παραγωγήν ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰώνα ὥς τὸ τέλος του, δὲν ἔχει νὰ σταματήσει παραγάνεια σὲ καμπιὰ δεκαριά ἔργα. Μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως ὁ «Χάστης» τοῦ Γενιέλη, ή «Βασιλικός» τοῦ Βιζαντίου κι' ὁ «Βασιλικός» τοῦ Μάτεση, ἀν κι' ἀπελέστατα στὴν κατασκευή, ἐπιβάλλονται μὲ τὴν οὐσία. Ο «Χάστης» π.χ., ἐνῷ δὲν είναι διάλογο τεχνικῆς καμπιά, — ἔνας μαθητής τοῦ Σχολαρχείου σήμερα θὰ τὴν σχεδίαζε θεατρικώτερη—ἀποτελεῖ δῆμος μιὰν ἀληθινὰ ἐμπνευσμένη ζωκυθινὴ ἴδιογραφία κι' ἀκόμα μιας σατυρικῆς ψυχογραφία ψευτοπαλληρακά, ἀνώτερη τοποῦ καὶ χρόνου, ποὺ ἀν τὴν βοηθοῦσε κι' ἡ μορφή, δὲν στεκόταν πλαίσιοι μολιέρεις. Μά κι' ἔτσι, ὁ μονόλογος ἔκεινος τοῦ Χάστη, πού, πολιορκημένος στὸ μαγαζί του, ἀρχίζει :

Πατέρες δὲν ἐκλάψανε, μαννάδες, τοὺς ὑγιούς τους... κι' ἀραδιάζει ὅλα τὰ φανταστικά του κατορθώματα, ποὺ τὰ πιστεύει κι' ὁ ἴδιος, ἐνῷ ἀπέξω ὁ ἔχθρος του Διαμαντής τὸν φοβερίζει μ' ἔνα τρομακόν, κι' αὐτὸς δὲν τολμᾷ γὰρ βγῆ ἢ μετρηθῇ μαζί του, ἀλλὰ φανιφαρονίζει κλεισμένος μέσα, κι' ἀφοῦ καυχηθῇ καλά - καλά, τελειώνει ἔτσι :

Καὶ τῶι τέτοιο ἀπόκλεισμα; «δέω, Κερατο-Χάστη»; Μ' ἔνα τρυπανὸν ὁ Διαμαντής καὶ θύ μας τεταυτισμῇ;

ὁ μονόλογος αὐτός, λέω, είναι ἀπὸ τὸ δικαίον τοῦ φιλολογίας. Οὔτε ἡ «Βασιλικός», σάν καμπιά, είναι βέβαια πολὺ τεχνικώτερη ἀπὸ τὸ «Χάστη». ἔχει ἄμφως τὸ πιὸ ὄμορφο θέμα ποὺ μποροῦσε νὰ δρῇ ἔνας ρωμαῖος καμπιάριογράφος ἔκεινον τοῦ καιροῦ, ἀποτελεῖ μιὰν ἀληθινὰ εὐτυχίσμενη ἐμπνευση καὶ παρουσιάζει τέλειους, κλασικούς, μποροῦμε νὰ ποιῆμε, δχι μόνο στὴ γλώσσα, ἀλλὰ καὶ στὸ δῆμος καὶ στὴ σκέψη, τοὺς κυριώτερους ἐμπλογικοὺς τύπους τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τὸν Ἀνατολητή ὃς τὸν Ἐφτατησιώτη, μὲ τὸ θαυμαστὸ εὑρηματίνιον τοῦ αἰώνιου Λογιώτατου, ποὺ δὲν ἔχει πιὰ οὔτε πατρίδα οὔτε γλώσσα, μὲ τὸ γὰρ ἐπικένη νὰ μιλᾶ «τὴν τῶν προγόνων». «Οσο γιὰ τὸ «Βασιλικός», αὐτὸς παρουσιάζει βέβαια μιὰ πολὺ ἀνώτερη θεατρικὴ μορφή, θεώμα γιὰ τὴν ἐποχή του, — τὸ ζωκυθινὸν δρᾶμα τοῦ Μάτεση τυπώθηκε στὰ 1856 — ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ τὴν τεχνικὴν του κατασκευὴν κάνει ἐντύπωση γιὰ τὴν κοινωνικὴν τοῦ παρατηρητὴν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν του ἰδέαν. Μποροῦμε νὰ πούμε, τῶς ὁ «Βασιλικός» είναι ὁ μακρινὸς πρόδρομος, στὴν Ἑλλάδα, τοῦ «θεάτρου τῶν ιδεῶν», ποὺ ἔμελε νὰ ξαναφανῇ τόσο ἀργάτερα. Γιατὶ ἔνα είδος «Ζωντανὸν καὶ Πιθανένιον», η ἔνα είδος «Ἐπιμέρωμα είναι καὶ τὸ ζωκυθινὸν δρᾶμα του 1856. Παρουσιάζει τὴν πάλη μιᾶς παλιᾶς κοινωνίας πρὸς μιὰν ἀλλή καινούργια, — καινούργια σὲ ίδεες, σὲ συστήματα, σὲ δλα, — καὶ τὴν νίκη τῆς δεύτερης, τὴν μορφαία.

"Αλλὰ ὁ «Βασιλικός» τοῦ Μάτεση, οὔτε παίχτηκε ποτὲ στὸν Ἑλληνικὸν θέατρο, — καὶ θάταν δύσκολο νὰ θηκε, οὔτε διαβάστηκε, φυσικά, ἐκτὸς ἀπὸ λιγοστοὺς παικτικοὺς κατόπιν διασκευὴ, — οὔτε ξανατυπώθηκε ποτὲ σὸν καιρό του, καὶ ἀπὸ ἀκόμα λιγάντερους μελετητές στὸν καιρό μας. Γιὰ πολλὰ χρόνια, θλέπετε, η πατάσταση τοῦ Εθνους μας, — μ' ἔνα μικρό του μόνο μέρος ἐλεύθερο κι' ἐνωμένο, μὰ μὲ τὸ μεγαλύτερο σκλαβωμένο, εκορπισμένο, ἀποκλεισμένο, καὶ χωρὶς μιὰ γενικὴ κι' ὄμοιομορφη ἐπιπλέοντος, — ἐμπιόδιζε τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ἐπικοινωνία, ποὺ θὰ εὐκόλυνε τὴν γένεση καὶ τὴν προσγωγὴν μιᾶς κοινῆς παραδόσης ἵστα τὰ φιλολογικὰ εἰδη. Γιὰ αὐτὸν πολλὲς γενναῖες προσπάθειες πήγαιναν χαμένες καὶ πολλὰ πολλὰ ἔργα περνοῦσαν χωρὶς ἀπίκηση, χωρὶς ἐπιδραση, χωρὶς συνθήκης τοῦ Εθνους μας ἵταν διαφορετικές, δ. «Βασιλικός» π.χ. τοῦ Μάτεση καὶ γνωστός θὰ γινόταν ἵστα τὰ κέντρα του Ἑλληνισμοῦ, καὶ μιμητές ἀξιούς θὺν ἔβρισκε νορίτερα, καὶ τὸ κοινωνικὸν δρᾶμα, θεμελιωμένο καλὰ ἀπὸ τότε, θὰ δρισκόταν σήμερα σὲ ἀμφάνταση ἀκοῦ. 'Αλλὰ ποῦ! 'Ἐπεργετε νὰ περάσουν πενήντα διλόφερα χρόνια, γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὸ νὰ φανοῦν οἱ πρώτες δοκιμές τοῦ Καρπύση^(*), καὶ γάρχιση πάλι νὰ δροσίζῃ τὸ φτωχὸν καὶ μαραμένο νεοελληνικὸν θέατρο κάποιο φύσημα ζωῆς. Μόνο, ἀλήθεια, μερικά ἔργα ποὺ δργήκαν στὴν Ἀθήνα τὰ ὑστερά χρόνια τοῦ περασμένου αἰώνα, μὲ τὴν Ἀναγέννηση ποὺ ἔφερε ἡ γλωσσικὴ ἐπανάσταση, μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰ συνέχεια τοῦ ζωκυθινοῦ ἔκεινου «Βασιλικοῦ». Στὸ ἀναμεταξὺ αὐτό, τὸ θέατρό μας, μὲ ἄλλες λογιωτατίστικες ἐπιδράσεις, καταγινότανε νὰ τελειοποιῇ τὶς μορφές του, τὰ καλούπια του, χύνοντας μέσα σ' αὐτὰ ἀμφιχήνη, νεκρωμένη ὑλημυσθολογικὴ καὶ ἰστορική, — ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἰστορία προπάντων καὶ κατόπιν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν, — καὶ νὰ ξεφουργίζῃ νεοκλασσικές τραγωδίες, σὲ ὑπεραρχαϊζουσα γλώσσα, λιγότερο ἡ περισσότερο σύμφωνες μὲ τοὺς κανόνες τοῦ Αριστοτελή. "Οσο γιὰ τὴν καμπιά τῆς ἐποχῆς, κι' αὐτὴ ἀκόμα, χωρὶς ζωὴν καὶ χωρὶς ἐμπνευση, προσπάθουσε νὰ μὴν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τάχναρια τοῦ Ἀριστοφάνη ἢ τουλάχιστο τοῦ Μολιέρου. 'Η «Φαύστα» είναι, νὰ πούμε, τὸ κορύφωμα αὐτῆς τῆς σχολῆς κι' αὐτῆς τῆς μενδόδου. 'Αλλὰ μ' ὅλη τὴν τρανταχτὴ, τὴν χωρὶς προηγούμενο ἐπιτυχία ποὺ είχε τὸ ἀριστούργημα τοῦ Βερναρδάκη, κάποια ὅλλα ἔργα τοῦ τότε θεάτρου μᾶς φαίνονται καὶ στὴ μορφή ἀνώτερα καὶ στὴν ουσία. 'Εν' απ' αὐτὴ είναι καὶ τὴ «Γαλάτεια» τοῦ Βασιλειάδη, ποὺ ἡ γνήσια δραματικὴ της ἐμπνευσης μόνο μὲ λιγοστές τοῦ κατοπινοῦ Περεσιάδη μπορεῖ νὰ συγκριθῇ. Γιὰ μερικά ὅλλα πάλι μποροῦμε νὰ πούμε πάλι στέκουνται στὸ διάμεσο μεταξὺ ζωῆς καὶ νέρωσης, στὸ μεταίχμιο μεταξὺ ψευτικῆς καὶ ἀλήθειας, στὸ κατώφλι ποὺ περνοῦμε ἀπ' τὸ παλιό, τὸ μουχλιασμένο ἐ-

(*) Τὴ δική μου θεατρικὴ ἔργασία τὴν παραμερζῶ διάλογον ἀπὸ αὐτὴ τὴν μελέτη. Σά νὰ μην ὑπάρχῃ. Γρ. Ζ.

(**) Οι νεοκλασικές τραγωδίες ἑκατόντα τῆς ἐποχῆς είναι ἐπηρεασμένες κι' ἀπὸ τὸ σύγχρονό τους Ρομαντισμό μὲ μᾶς ἐνδιαφέροντα πόρων τέτοιες λεπτομέρειες. Γρ. Ζ.

κεῖνο Θέατρο, στὸ νέο, τὸ φυσημένο ἀπὸ τὴν αὔρα τῶν νέων ίδεων. Κι αὐτὰ εἶναι οἱ χριτομένες καὶ τεχνιώτατες ἀληθινά κωμῳδίες τοῦ Κορομηλᾶ, (Η «Τύχη τῆς Μαρούλας» προπάντων), οἱ λγότεροι τεχνικὲς μὰ ζωντανότερες ὀλόγια τοῦ Κόκκου, (ἡ «Λύρα τοῦ Γέρω — Νικόλαο κτλ.»), καὶ οἱ «Γενικὸς Γοργαματεὺς» τοῦ κ. Καπετανάκη, ποὺ θάταν ἀδίκος ὅποιος θάρνιόταν τὴ μικρὴ μὰ καλή τους ἐπίδραση.

* * *

Δέκα χρόνια ὕστερον ἀπὸ τὸ «Μυστικὸ τοῦ Γάμου» καὶ τὴ «Φάρσα τῆς ζωῆς τοῦ Καμπύση, φάνηκαν οἱ «Ζωντανοὶ καὶ Πενθεμένοι» τοῦ κ. Δημ. Π. Ταγκόπουλον (1895 — 1905). Ἀπὸ τότε ὁ ἰδουτῆς τοῦ «Νουμῶν» δὲν ἔπαιψε γὰρ καταγίνεται μὲ τὸ θέατρο καὶ ὡς τὰ σήμερα ἔχει νὰ ἐπιδεῖξῃ μιὰ ἐργασία ἀπὸ καυματιὰ δεκαριά δράματα, μελετημένα καὶ φροντισμένα, ποὺ τοία ἀπ' αὐτά, τὰ πρῶτα, («Ζωντανοὶ καὶ Πενθεμένοι», «Ἀλυσίδες» καὶ «Στήν οὖσα πορτρά»), ἀνατυπώθηκαν τελευτοῖα 'ἢ ἔναν τόμο ἀπὸ τὴν ἔταιρεία «Τύπωσ» (*). Μερικὰ πάχτηκαν καὶ σὲ διάφορα θέατρα καὶ είχαν ὅλη τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκτίμησης, τὸ συνέπεια ἐστὶ μ. ὅπως τοῦ λένε οἱ Γάλλοι. Μὰ δ. κ. Ταγκόπουλος δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς θεατρικοὺς βιομηχάνους. Ἐργάζεται γὰρ τὸ μέλλο, καὶ ἐλπίζει πῶς διανιετὸν καὶ ρομποτικὸν θάρνιον θέατρον, διασκευασμένον στὸν καρκίνο τοῦ Καμπύση, καὶ τοῦ Καπετανάκη, καὶ τοῦ Καζαντζάκης τοῦ «Ξηρεόδροματος» καὶ τοῦ «Πρωταριάστορων», δ. κ. Αὐγέοντος τοῦ «Μπροστά στοὺς ἀνθρώπους», δ. κ. Χόρον τοῦ «Μαύρου Καραβιοῦ» καὶ τῆς «Παναγιᾶς τῆς Κατηφογήτισσας», δ. κ. Ποταμοῦδο τοῦ «Φάροι». δ. κ. Ψυχόρρης τοῦ «Κυρούλη», δ. κ. Παλαμᾶς τῆς «Τοισεύγενης», δ. κ. Νιρβάνας τοῦ «Χελιδονιστῶν», δ. κ. Μελᾶς τοῦ «Ἄστρου καὶ Μαύρου» καὶ ὄλων.

Ζητῶ συγγράψαι ἀπ' ὅσους παραδείπω, γιατὶ αὐτὴ τὴ στιγμὴ δὲ δάσταν δινατὸν νὺν τοὺς θυμητῶν καὶ νὰ τοὺς ἀραδιάσω δῆλους. Μὰ καὶ ἀπ' ὅσους θυμοῦμαι καὶ ἀπ' ὅσους ξεχνῶ, τὸν κ. Ταγκόπουλο, 'ἢ δ. τι ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ τὸ λεγόμενο «Θέατρο τῶν Ιδεῶν», τὸν ξεχωρίζω. Μοῦ φαίνεται δὲ καλύτερος Η, δὲν θέλετε. δ. πιὸ ἀρτιος, δ. πιὸ τεγνίτης στὸ είδος, καὶ δ. πιὸ δραματικός. Στὴν ἀρχὴ δὲν είχα αὐτὴ τὴν ίδεα. Απεναντίας, ένα δυὸ ἀπὸ τὰ πρῶτα του ἔργα τὰ χτύπησα ίσια ίσια γιατὶ δὲ μοῦ φάνηκαν δραματικά ατα. Άλλα δόσο προχωροῦσε καὶ ἔτελνιγότων δὲν αποτρικὸς συγγραφέας, δόσο τὰ ἔργα του διαδέχνονταν τόντα τέλλο, δόλεντα πιὸ δραματικά πιὸ σοδαριώδη. τόσο ἔβλεπα φανερώτερο κάποιο εἰδικὸ ταλέντο, ποὺ τοῦ κάκου τὸ ζητοῦσα στοὺς δόλους δημιούργησε τοῦς τερρότους κακούς καὶ φορά καὶ 'ἢ αὐτοὺς, τόγανα ἀπὸ πιστοστά μου μὲ τὴ συνέχεια. Καὶ τώρα, ποὺ έγω οὐδὲν φέρει μου δλάκερο τὸ δεκαπεντάχρονο ἔργο τοῦ κ.

(*) Αναγγέλλεται καὶ δεύτερος τόμος: μ. ἄλλα τρία «δ. Αστωτος», «δ. Αρχισυντάχτης» καὶ «τὸ Μαύρο Χέρι». Είναι ἀκόμα «ε. Λυτρωμός», «τὸ Καινούργιο Σπίτι», «ἡ Μυριέλλα», τὸ «Ολύμπια στοὺς Τάφους», τὸ «Ανασχόμεν τὰς καρδίας», ζητεῖται τὸ δόλο κορμάτια, πολέμησατα καὶ μονόπραχτα.

Γρ. Ζ.

Ταγκόπουλον, στοχάζουμει, συμπεριεργαίνω, πῶς δὲν θρωπος αὐτὸς τῆς ίδεας πράγματι κατί είχε μέσα του, ποὺ μπόρεσε νὰ τὸ δράγματι κατί είχε μέσα του, ποὺ μπόρεσε στὸ δράγματι καὶ τὴν ἐπιμονή, ποὺ δταν δὲν υπάρχουν δυνατές, καὶ τὸ δυνατότερο ταλέντο πάει χαμένο. Χωρὶς δέβαια νὰ εἶναι καὶ τέλειος στὸ είδος του, προχωρεῖ σταθερά καὶ δόλος τὴν τελειότητα, 'Εργάζεται, νά! Σ' αὐτὸ, τὸ συστηματικὸ καὶ τὸ ἐπίμονο τῆς ἐργασίας, μόνο δ. Καμπύσης, — ἐννοῶ πάντα ἀπὸ τοὺς ὄμοιεδεῖς, — θὰ τοῦ παραδίγουνε. Άλλα τὰ κοινωνικὰ ἔργα τοῦ μακαρίτη ἔκεινου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ποιητικὸ «Δαχτυλίδι τῆς Μάννας», εἶναι πολὺ λιγότερο δρτια ἀπὸ τὰ ἔργα του κ. Ταγκόπουλου. Εἴτετα, δ. Καμπύσης γρήγορα δηγήκε ἀπὸ τὸ δρόμο του καὶ χάστρες στὰ σύνεφα, στὸ χάρος. 'Ενα τέτοιο παρατηρῶ καὶ στὸν ἐπίσης ἐργατικὸ κ. Χόρον, ποὺ διαμοιβούμενός του ηθάνει κάποτε στὴν ἀκαταληφία. 'Οσο γιὰ τὸν κ. Μελᾶ, τὸν ἀριστοτελένη τοῦ φεαλιστικοῦ «Κόκκινου Πουκάμισου» καὶ τοῦ ἀλληγορικοῦ «Χελασμένου Σπιτιοῦ». Άδικα θὰ ζητοῦσε κανένας στὸ ἔργο του μιὰ συνέχεια τοῦ καθηρώδειού του καὶ θεολογικοῦ. «Ἄστρου καὶ Μαύρου». Στὴ σφαιραίρα αὐτή, τίτοτα τελειότερο δὲν ξέρω ἀπὸ τὸ «Φάρο» του κ. Ποταμάνου. Άλλα εἶναι μονάχρισος, δόπως καὶ τὸ λαμπτρὸ ἔκεινο «Μπροστά στοὺς ἀνθρώπους» του κ. Αθηγέρον. Γενικά, οἱ ἄλλοι ἐργάτες τοῦ λεγόμενου «Θεάτρου τῶν Ιδεῶν», περιορίστηκαν σ' ἔνα διὺ ἔργα καὶ ἡ σύντασαν ἡ παραστράτισαν. Μόνο δ. κ. Ταγκόπουλος ἔχει τὴ σταθερὴ καὶ ίσια ἐργασία ποὺ είπαρε. Κι' εἴτε γιατὶ δόπως επιμένει, λένε, νικάει, — εἴτε καὶ γιατὶ ήταν καὶ καλύτερα προκινούμενος, κατάφερε δέ τῶρα κατί γενναιό στὸ είδος του καὶ, μ' δλες του τὶς ἀτέλειες, πολὺ ἐπιβλητικό.

'Άλλα πρὶν δικαιολογήσω αὐτὴ τὴ γνώμη που μὲ τὰ ποάγματα, θὰ δεξετάω πρῶτα πλάτια τὶ εἶναι τὸ λεγόμενο «Θέατρο τῶν Ιδεῶν». Κι' ἔπειτα θὰ δείξω. διφίοντας πιὰ τὶς συγκρίσεις μὲ τοὺς δόλους, — ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ μάστογες, γιατὶ δὲ πελέτηση πάχουι πιὰ μὲ τέτοια συγκριτική καὶ μιλῶ μόνο ἀντιμήσεις καὶ ἐντιπώσεις παλιές. — θὰ δείξω, λέω, πόσο δ. κ. Ταγκόπουλος κατέγει τὴ μυστικὰ του καὶ πόσο δέξει. Ήπητὴ τὴ νωμή μου πάντα, τὴ θεωτοινή του ἔργο.

(Συνέχεια) ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΤΙΛΑΛΟΣ

Καὶ τὰ λουλούδια ποάκια κατίον γιὰ νάνεστήσω,
Σὲ μάλα αὐγή πενθαίνων,

Καὶ τὰ τραγούδια ποὺ πινα — ὥημε — νὰ τραγουδήσω,
Σὰ μοιρολόγια βγαίνων.

Μὰ κεῖ, στὴν ἀκρη τοῦ γιαλοῦ, ὡς είτανε νὰ γείρω,
Τάραθμο κορμί μου,

Ἐνας σιγός κρυφόλαλος ποὺ σκόρπαι τριγύρω,
Κυλούσε στὴν ψυχή μου.

Κι' δταν ἡ θλίψη μου ἀφίνα πικρὰ νὰ ξεθυμάνει,
Σὲ μυστρα μοιρολόγια,

Τραγούδια, λές, καὶ ἀντήχαις τριγύρω τὸ λιμάνι,
Μὲ πελαγίσια λόγια.

Τώρα τὸ δρόμο σὰν περνῶ, μές στὴ βοὴ του ἀγέρα,
Ο νόος μου ἀπαλογέρνει,

Κατί σὰ μακρινὴ φωνή, ἀπὸ 'να πέλαι πέρα,

Μ' ἀγγίζει καὶ μὲ φέρνει.

ΕΒΕΝΟΣ